

THE COMMON AGRICULTURAL POLICY OF THE EU

Delyan Plachkov

University of agribusiness and rural development, Plovdiv, Bulgaria

Abstract: The paper presents the development of the Common Agricultural Policy of the EU as the main policy of the European Community for the development of agriculture and rural areas.

Keywords: Common Agricultural Policy (CAP), European Union (EU), agriculture, rural areas.

ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА НА ЕС

Делян Плачков

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Резюме: Докладът представя развитието на Общата селскостопанска политика на ЕС като основна политика на Европейската общност за развитие на земеделието и селските райони.

Ключови думи: Обща селскостопанска политика (ОСП), Европейски съюз (ЕС), земеделие, селски райони.

Възникването на общата селскостопанска политика (ОСП) е правно удостоверено чрез договора за функционирането на Европейският съюз (ДФЕС)¹ – постановено от член 38 до член 44. В този параграф е постановена юридически идеята за подпомагане и намеса в земеделският сектор. ОСП е едно от основните пера, по които биват сключвани договори в рамките на Европейската Общност (ЕО). Заложени са три принципа на работа и въздействие върху сектора:

- Свободна търговия в рамките на Общността на база общи цени.
- Преференции за европейското производство на пазарите на Общността.
- Обща финансова отговорност².

През 1958 г. в следствие от Римският договор се създава общ селскостопански пазар между шестте държави членки, върху който пазар се наблюдава силна държавна намеса. Поради факта, че сектора е изключително зависим от географските ограничения и климатичните условия, бива постоянно подложен на стрес във връзка с предлагането и търсенето, тези условия водят до големи отклонения в ценовите диапазони и доходите от продажбите. Тези условия правят наложителна намесата в селскостопанският сектор. За да се включат селскостопанските продукти в свободното движение на стоки, като същевременно се запази определена публична намеса в сектора на селското стопанство, е трябвало да бъдат

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=LEGISSUM:4301854>

² <https://www.mzh.government.bg/bg/politiki-i-programi/politiki-i-strategii/obshta-selskostopanska-politika/>

премахнати механизмите за намеса на национално равнище, несъвместими с общия пазар, и да бъдат пренесени на общностно равнище.³

Можем да определим като негъвкаво търсенето на хранителни продукти, защото се наблюдава слаба реакция в промените на цените. Като добавим липсата на динамично развитие в производствените фактори, както и производственият период и неговата продължителност, можем да обобщим, че предлагането на селскостопански е нееластично и трудно приспособимо към пазара. На пазара се наблюдава обратна пропорционалност, което ще рече, че при повишаване на предлагането цената пада, а при понижаване на предлагането се наблюдава голям „скок“ в цените. Горе изброените елементи са предпоставка за нестабилен пазар. В така стеклата се пазарна ситуация се наблюдава силно изразена тенденция за подпомагане на доходите на производителите и регулиране на селскостопанските пазари от страна на държавните органи. Тази тенденция е от голямо значение и е водеща при създаването и налагането на ранната ОСП.

Общата селскостопанска политика на ЕС е едно паралелно партньорство между Европейският съюз и земеделските производители намиращи се в границите му, между обществото и селското стопанство. Целите заложи при основаването на ОСП на ЕС при нейното създаване през 1962г. са следните:

- подкрепа за земеделските производители и повишаване на селскостопанската производителност, за да се гарантират стабилни доставки на храни на достъпни цени;
- защита на жизнения стандарт на земеделските производители в Европейския съюз;
- помощ за справяне с изменението на климата и за устойчиво управление на природните ресурси;
- грижа за състоянието на селските райони и ландшафти в целия ЕС;
- поддържане на жизнеспособността на икономиката в селските райони чрез насърчаване на заетостта в селското стопанство, хранително-вкусовата промишленост и свързаните с тях сектори⁴.

Като инструмент на ЕС, ОСП е обща политика за всички страни членки. Тя се управлява и финансира на европейско ниво със средства заложи в бюджета на ЕС.

Процесът за вземане на решения, касаещи политиката на ОСП, засяга няколко институции от Европейският съюз, които са решаващи за посоката на насоченост на към, която се развива, а именно: Европейският парламент, Комисията и Съветът на ЕС. В последните години се наблюдават редица групи от земеделски производители, които оказват натиск, а това от своя страна оказва влияние върху политичите работещи по ОСП.

В икономиката на развитите страни в ЕС и не само, се наблюдава много малка част, принадлежаща на селското стопанство. Това доведе до засилване на публичната намеса чрез политики касаещи селските райони и селското стопанство. Към помощта за традиционното функциониране и първичната дейност се добавиха: производството на хранителни продукти, борбата срещу климатичните изменения, производството на енергия и биоматериали, диверсификацията и повишаването на жизнеспособността на икономиката в селските райони. Една от най- новите и ключови политики на ОСП са дейностите, за които не се получава печалба на пазара.

Общата селскостопанска политика (ОСП) на Европейския съюз (ЕС) е глобално отличителна селскостопанска политика. В момента на своето създаване, в края на 50-те години на миналия век, когато първоначалните му цели са заложи в Римския договор, той прилага първата успешна единна политика за икономическия сектор. Проектиранд за множество държави, ЕС управлява взаимоотношенията помежду им и с останалия свят⁵.

³ Стефанов. Н. Влияние на ОСП върху конкурентоспособността на малките земеделски стопанства. Пловдив 2020 г.

⁴ <https://www.mzh.government.bg/bg/politiki-i-programi/politiki-i-strategii/obshta-selskostopanska-politika/>

⁵ Scogstad Grace and Verdun Amy, The Common Agricultural Policy, Policy Dynamics in a Changing Context, 2010, p. 1.

ОСП има ясно значение, тъй като земеделието е пряко свързано с производството на храни, по-точно има решаваща функция. Освен това голяма част от бюджета на ЕС се разпределя за ОСП. Чрез ОСП, своята най-стара и най-сложна политика, ЕС планира да осигури наличност на доставки, предотвратявайки всякакви недостатъци в рамките на Съюза, както и ефективна, здравословна и щадяща околната среда производствена инфраструктура. Също така се цели премахване на външната зависимост на ЕС в областта на храненето⁶.

Процесът на вземане на решения за ОСП е сложен. Институциите на Европейския съюз, а именно Съветът на ЕС, Комисията и Европейският парламент, играят жизненоважна роля при оформянето на политиката. Някои институции и групи за натиск, като например групи на земеделски производители, оказват значително влияние върху политиките по ОСП.

ОСП претърпя редица промени и реформи. Тези реформи се стремят да разрешат дисбаланса между търсенето и предлагането⁷. Въпреки това, през цялата история на ОСП, тя е срещала много ограничения. В отговор на тези ограничения бяха въведени постепенни реформи; не само поради външния натиск от Общото споразумение за митата и търговията (ОСМТ) и Световната търговска организация (СТО), но и поради вътрешни ограничения, като разпределението на бюджета, което принуди ЕС да промени политиките си за повечето земеделски площи.

ОСП имаше решаващо въздействие върху световните селскостопански пазари и развитието на търговията със селскостопански продукти през последните 50 години. Следователно опитите за реформа на тази политика привлякоха значително внимание в чужбина⁸.

От самото начало лицата, вземащи решения в областта на селското стопанство, трябваше да вземат предвид ограниченията, наложени от международните търговски споразумения, особено от ОСМТ⁹. Това ограничение имаше съществени последици за другите ограничения – т.е. бюджетните разходи¹⁰.

Трябва да се има предвид, че преговорите в Уругвайския кръг на ОСМТ бяха основно съсредоточени върху селскостопански въпроси. Уругвайският кръг едновременно наложи преглед на ОСП и разкри значението на селското стопанство в сравнение с други сектори. Преговорите по ОСМТ са може би най-добрият пример за настоящата тенденция към либерализация¹¹.

След Уругвайския кръг на ОСМТ ограниченията на външната търговия станаха по-обвързващи. Пример за това е конфликтът на търговски интереси между ЕС и САЩ до края на 70-те години. Докато САЩ от самото начало, като основен износител на селскостопански продукти в умерения регион, искаха високи цени на световния пазар, ЕС, като регион вносител, се нуждаеше от ниски цени. Въпреки това ЕС стана износител на повечето от тези продукти в началото на 80-те години. Ниските цени на световния пазар предизвикаха негативни търговски ефекти и увеличиха експортните субсидии. Следователно ЕС одобри откриването на нов търговски кръг с концентрация върху търговията със селскостопански

⁶ Demir Basak, *The Common Agricultural Policy and Harmonization of Turkish agriculture to The Common Agricultural Policy*, Master Thesis, University of Selcuk/Turkey, 2007, p. 8.

⁷ Daugbjerg Carsten and Swinbank Alan, *The Politics of CAP Reform: Trade Negotiations, Institutional Settings and Blame Avoidance*, *Journal of Common Market Studies*, Vol.45, No.1, 2007, p.1-2 (pp. 1-22).

⁸ Josling Tim, *External Influences on CAP Reforms: An Historical Perspective*, in Johan F.M. Swinnen (Editor), *The Perfect Storm, The Political Economy of The Fischler Reforms of The Common Agricultural Policy*, 2008, p. 57.

⁹ Purgał Patrycja, *Reform of The Common Agricultural Policy –Theoretical and Practical Aspects*, online at: nta.ue.poznan.pl/upload/Purgał_oryginal.doc

¹⁰ Purgał Patrycja, *Reform of The Common Agricultural Policy –Theoretical and Practical Aspects*, online at: nta.ue.poznan.pl/upload/Purgał_oryginal.doc, p. 316.

¹¹ Purgał Patrycja, *Reform of The Common Agricultural Policy –Theoretical and Practical Aspects*, online at: nta.ue.poznan.pl/upload/Purgał_oryginal.doc, p. 47.

продукти. ЕС, подобно на други членове на ОСМТ, трябваше да признае някои съществени ограничения във външнотърговския си режим в края на преговорите¹².

Тези ограничения също принудиха ЕС да промени вътрешните си политики за повечето селскостопански продукти. Текущият кръг на СТО в Доха вероятно ще доведе до по-нататъшни реформи. Според Кьостер и Ел-Аграа опитът от миналото показва, че ограничаването на външната търговия е основната сила на промяната в политиката на ОСП, а не рационалните икономически съображения или вътрешните бюджетни ограничения¹³.

Изглежда очевидно, че въпреки че външнотърговското ограничение оказва голямо влияние върху промяната на вътрешната политика, то не води до по-цялостно разпределение на ресурсите. Уругвайският кръг принуди ОСП да се съобрази с промените в начина, по който функционира; той наложи значително намаляване на вносните мита, намаляване на субсидирания износ, както и намаляване на вътрешната подкрепа¹⁴.

СТО, която официално стартира през 1995 г., стана много влиятелна върху световната търговия и ОСП. Целта на СТО е да гарантира, че световните селскостопански сектори са икономически либерализирани. Всички вътрешни системи за подпомагане следва да бъдат премахнати в съответствие с концепцията за „свобода на земеделието“, за да се постигне тази цел. Под този натиск ЕС трябва да смекчи своята политика за защита¹⁵.

Преговорите по ОСМТ и СТО бяха един от основните източници на външен натиск, оказващ влияние върху формата и промените в Общата селскостопанска политика, въпреки че тяхното въздействие върху отделните реформи не доведе до ефективност¹⁶.

Политиката на ОСП използва голяма част от бюджета на ЕС. В това отношение тя беше и все още е критикувана. Все пак трябва да се има предвид, че делът на разходите по ОСП в бюджета на ЕС редовно намалява от 80-те години на миналия век¹⁷. С други думи, през последните няколко десетилетия се наблюдава значително намаляване на бюджета на ОСП¹⁸.
„Например:

- политиката на ОСП изразходва повече от 80% от бюджета на ЕС през 1970 г.
- 40% през 2000 г.
- предвижда се да отнеме приблизително 36% през 2013 г.“¹⁹.

Едно от основните вътрешни ограничения, пред които са изправени създателите на селскостопанска политика, е бюджетът. Според Матюс; „Загрижеността за бюджетните разходи е традиционната движеща сила зад промените в Общата селскостопанска политика на ЕС. Докато неотдавнашната реформа на Мак Шери, тази политика беше по-скоро свързана с външния натиск, произтичащ от необходимостта от постигане на споразумение относно селското стопанство в рамките на Уругвайския кръг на ОСМТ, мнозина очакват бюджетното ограничение да се появи отново към края на това десетилетие, особено в светлината на на

¹² Purgał Patrycja, Reform of The Common Agricultural Policy –Theoretical and Practical Aspects, online at: nta.ue.poznan.pl/upload/Purgal_oryginal.doc, p. 316-317.

¹³ Purgał Patrycja, Reform of The Common Agricultural Policy –Theoretical and Practical Aspects, online at: nta.ue.poznan.pl/upload/Purgal_oryginal.doc, p. 317.

¹⁴ Purgał Patrycja, Reform of The Common Agricultural Policy –Theoretical and Practical Aspects, online at: nta.ue.poznan.pl/upload/Purgal_oryginal.doc, p. 317.

¹⁵ Purgał Patrycja, Reform of The Common Agricultural Policy –Theoretical and Practical Aspects, online at: nta.ue.poznan.pl/upload/Purgal_oryginal.doc, p. 49.

¹⁶ Purgał Patrycja, Reform of The Common Agricultural Policy –Theoretical and Practical Aspects, online at: nta.ue.poznan.pl/upload/Purgal_oryginal.doc, p. 36.

¹⁷ McDonald and Dearden hold the view that, the most important constraint for the CAP is the budget. It was estimated the CAP consumed 60% of the total Community Budget in 1991. But then it decreased slowly to 45% by 2007 (Neal Larry, The Economics of Europe and the European Union, Cambridge University Press, 2007, p.269).

¹⁸ Allen Mark, The Common Agricultural Policy – background and challenges posed by reform, online at: <http://www.niassembly.gov.uk/Documents/RaISe/Publications/2011/Agriculture-and-Rural-Development/12911.pdf>

¹⁹ Allen Mark, The Common Agricultural Policy – background and challenges posed by reform, online at: <http://www.niassembly.gov.uk/Documents/RaISe/Publications/2011/Agriculture-and-Rural-Development/12911.pdf>

предстоящото присъединяване на редица страни от Централна и Източна Европа... Въпреки че бюджетното ограничение може да изчезне, обаче, както външните, така и вътрешните фактори, като загриженост за въздействието на селското стопанство върху околната среда, ще останат като натиск за по-нататъшна реформа на ОСП²⁰.

Държавните разходи, разбира се, са важен показател в посоката на политиката. Правителствата имат ограничения за своите бюджети, например ограничен достъп до данъчни приходи и областите на разходите трябва да се конкурират за финансови ресурси. Както смятат Кьостер и Ел Аграа; „Увеличаването на разходите за селско стопанство изглежда показва на обществеността, че правителството се намесва по-силно в полза на фермерите“²¹, но това не винаги дава вярна картина. Важно е също така добавят: “Най-вероятно бюджетното ограничение е довело до по-разумна ценова политика, след като ЕО е прехвърлила самодостатъчност за съвкупността от селскостопански продукти в началото на 80-те години”²².

С напредването на времето бюджетните ограничения стават все по-силни, особено при създаването на междинната финансова рамка. Тази рамка планира бюджетните разходи за седемгодишен период; настоящата рамка обхваща периода между 2007 и 2013 г.²³.

ОСП е тясно свързана с бюджета на ЕС от самото си създаване. Той се ръководи от принципа на финансова солидарност, при който бюджетът играе решаваща роля за осигуряване на определена степен на интеграция между страните от ЕС, както и играе роля в правенето на компромиси по отношение на политическите споразумения на ЕС. Важен инструмент на бюджета е неговата роля като двигател за реформа на политиката. Допълнителните бюджетни разходи предизвикаха процеса на реформа на ОСП в края на 70-те години. От началото на 90-те години на миналия век интеграцията на страните от Източна и Централна Европа оказва значително влияние върху бюджетния дебат, като по този начин формира допълнителен натиск за реформа на ОСП²⁴.

Друг проблем по отношение на бюджетното ограничение е високото селскостопанско производство. Огромен брой култури се оставят да се разлагат както на пазарите, така и в земята годишно. Тази ситуация води до загуба на ресурси и допълнителни бюджетни тежести за правителствата²⁵.

Политическият процес на създаване на политики също е отворен за влиянието на групи по интереси и неправителствени организации (НПО). Дирекция „Земеделие“ – открит обществен консултативен форум, беше създадена през 2010 г. от Европейската комисия и в нея участват 170 публични органи. Освен това националните парламенти могат изрично да изразят загриженост относно законодателни предложения до Европейската комисия съгласно принципа на субсидиарност²⁶.

Струва си да се отбележи, че докато НПО разширяват дейността си на европейско ниво, те са активни и на национално ниво – особено в Обединеното кралство. Правителството среща силен натиск и критика от неправителствени организации и селското лоби, поради което промени начина, по който се разпределя финансирането. Основната цел на НПО е да

²⁰ Matthew Alan, *The Disappearing Budget Constraint on EU Agricultural Policy*, Food Policy, Vol.21, 1996, p. 497.

²¹ Matthew Alan, *The Disappearing Budget Constraint on EU Agricultural Policy*, Food Policy, Vol.21, 1996, p.317

²² Matthew Alan, *The Disappearing Budget Constraint on EU Agricultural Policy*, Food Policy, Vol.21, 1996, p. 317

²³ Matthew Alan, *The Disappearing Budget Constraint on EU Agricultural Policy*, Food Policy, Vol.21, 1996, p.317

²⁴ Lind, Kim Martin and Zobbe Henrik, *Future Enlargements of the European Union: Budget constraints and CAP reforms*, online at: https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/res_display.asp?RecordID=2343.

²⁵ Lind, Kim Martin and Zobbe Henrik, *Future Enlargements of the European Union: Budget constraints and CAP reforms*, online at: https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/res_display.asp?RecordID=2343, p. 290.

²⁶ Lind, Kim Martin and Zobbe Henrik, *Future Enlargements of the European Union: Budget constraints and CAP reforms*, online at: https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/res_display.asp?RecordID=2343, p. 91.

получат земеделско финансиране за опазване на околната среда и развитие на селските райони²⁷.

Изглежда обаче ясно, че външният натиск на външнотърговските споразумения е основният фактор за промените във вътрешната политика. Миналият опит на ОСП подчертава това и един пример може да се види в отношението на германските индустриалци към селскостопанската политика. Преди 80-те години на миналия век имаше пасивно споразумение за селското стопанство, тъй като някои индустриалци печелеха от него и не се разглеждаше като особена заплаха. До 80-те години обаче това отношение се промени донякъде поради прилагането на големи субсидии за износ на селскостопански продукти.

Що се отнася до други организации, като съюзите на потребителите, те станаха много по-малко ефективни при ограничаване на създателите на селскостопанска политика. Очевидно е, че тези организации станаха по-слабо организирани и не успяха да създадат синергия²⁸. Вземете например кризата при спонгиформна енцефалопатия по говедата (СЕГ), известна като „болест на луда крава“. Въпреки че тази криза започна през 1996 г., което накарало потребителските съюзи да насърчат реформата на ОСП, гласът им все още беше слаб²⁹.

Създателите на политиката на ОСП са засегнати от фактори, преди да бъде изготвено законодателство. Проблемът с околната среда е едно от тези ограничения. Благодарение на програмата за ценово подпомагане, фермерите обработваха интензивно земеделските си земи и това неизбежно породило много проблеми. Повишената употреба на пестициди, естетически, органични отпадъци от животновъдството, както и намаляването на биоразнообразието са често срещани проблеми в земеделието. Повечето от тези проблеми са се отразили неблагоприятно както на хората, така и на дивата природа, като например увеличаването на рака, замърсяването на водата и изчезването на дивите видове³⁰. Много места като жив плет и малки гори са унищожени чрез разширяващи се полета.

Променящите се условия в областта на околната среда станаха източник на няколко дебати в селскостопанската политика на ЕС, опитвайки се да я тласнат в „по-зелена“ посока. Това не само отразява очакванията на обществото, но и дава нова обосновка за тази политика³¹.

Общоприето е, че политиката на разширяване е друг елемент на натиск върху политиките на ОСП. По времето, когато една страна е член на политиката на ЕС, трябва да вземе предвид своята селскостопанска система. Фазата на разширяване ще доведе до висок растеж на земеделската земя и работната сила.³² Икономиката на страните кандидатки, като Македония или потенциални държави кандидатки, като Албания, разчита на селското стопанство и тази ситуация трябва да бъде взета предвид от Съюза преди присъединяването им.

В резултат на тези реформи може да се твърди, че ОСП навлиза в бавен, но ясен процес на преход от стария напълно „свързан“ модел на селскостопанска политика.

Изхождайки от факта, че селското стопанство се различава от повечето други стопански дейности, можем да кажем, че за него важат следните специални съображения:

²⁷ Lind, Kim Martin and Zobbé Henrik, *Future Enlargements of the European Union: Budget constraints and CAP reforms*, online at: https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/res_display.asp?RecordID=2343, p. 317-318.

²⁸ Colman David, *The Common Agriculture Policy*, in Michael Artis and Frederic Nixon (editor), *The Economics of the European Union, Policy and Analysis*, Fourth Edition, 2007, p. 83.

²⁹ Colman David, *The Common Agriculture Policy*, in Michael Artis and Frederic Nixon (editor), *The Economics of the European Union, Policy and Analysis*, Fourth Edition, 2007, p. 91.

³⁰ Ockenden Jonathan and Franklin Michael, *European Agriculture: Making the CAP Fit the Future*, London, 1995, p. 37-42.

³¹ Ockenden Jonathan and Franklin Michael, *European Agriculture: Making the CAP Fit the Future*, London, 1995, p. 55.

³² Ockenden Jonathan and Franklin Michael, *European Agriculture: Making the CAP Fit the Future*, London, 1995, p. 296.

- въпреки значението на производството на храни доходите на земеделските производители са с около 40 % по-ниски в сравнение с доходите от неселскостопанска дейност;

- селското стопанство зависи в по-голяма степен от времето и климата, отколкото много други сектори;

- съществува времево разминаване между търсенето от страна на потребителите и способността на земеделските производители да отговорят на това търсене — отглеждането на повече пшеница или производството на повече мляко неизбежно отнема време.

Освен за икономическата ефективност на своята дейност земеделските производители трябва да се грижат и за нейната устойчивост и екологосъобразност и да опазват състоянието на почвите и биологичното разнообразие.

Икономическата несигурност и въздействието на селското стопанство върху околната среда оправдават значителната роля на публичния сектор за земеделските производители.

Източници:

Стефанов. Н. Влияние на ОСП върху конкурентоспособността на малките земеделски стопанства. Пловдив 2020 г.

Allen Mark, The Common Agricultural Policy – background and challenges posed by reform, online at: <http://www.niassembly.gov.uk/Documents/RaISe/Publications/2011/Agriculture-and-Rural-Development/12911.pdf>

Colman David, The Common Agriculture Policy, in Michael Artis and Frederic Nixon (editor), The Economics of the European Union, Policy and Analysis, Fourth Edition, 2007.

Daugbjerg Carsten and Swinbank Alan, The Politics of CAP Reform: Trade Negotiations, Institutional Settings and Blame Avoidance, Journal of Common Market Studies, Vol.45, No.1, 2007, p. 1-2 (pp. 1-22).

Demir Basak, The Common Agricultural Policy and Harmonization of Turkish agriculture to The Common Agricultural Policy, Master Thesis, University of Selcuk/Turkey, 2007, p.8

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=LEGISSUM:4301854>

<https://www.mzh.government.bg/bg/politiki-i-programi/politiki-i-strategii/obshtaselskostopanska-politika/>

Josling Tim, External Influences on CAP Reforms: An Historical Perspective, in Johan F.M. Swinnen (Editor), The Perfect Storm, The Political Economy of The Fischler Reforms of The Common Agricultural Policy, 2008, p.57

Lind, Kim Martin and Zobbe Henrik, Future Enlargements of the European Union: Budget constraints and CAP reforms, online at:

https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/res_display.asp?RecordID=2343.

Lind, Kim Martin and Zobbe Henrik, Future Enlargements of the European Union: Budget constraints and CAP reforms, online at:

https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/res_display.asp?RecordID=2343.

Matthew Alan, The Disappearing Budget Constraint on EU Agricultural Policy, Food Policy, Vol. 21, 1996.

McDonald and Dearden hold the view that, the most important constraint for the CAP is the budget. It was estimated the CAP consumed 60% of the total Community Budget in 1991. But then it decreased slowly to 45% by 2007 (Neal Larry, The Economics of Europe and the European Union, Cambridge University Press, 2007).

Ockenden Jonathan and Franklin Michael, European Agriculture: Making the CAP Fit the Future, London, 1995.

Purgał Patrycja, Reform of The Common Agricultural Policy –Theoretical and Practical Aspects, online at: nta.ue.poznan.pl/upload/Purgał_oryginal.doc

Scogstad Grace and Verdun Amy, The Common Agricultural Policy, Policy Dynamics in a Changing Context, 2010.